

MİMAR İLYAS'IN MİMARBAŞI DAVUD AĞA'YA MEDİNE'DEN GÖNDERDİĞİ MEKTUP*

*Abdulkadir DÜNDAR***

ÖZET

Çalışmada, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde tespit edilen Mimar İlyas'ın, dönemin Hassa Mimarlar Teşkilatı başkanı olan Mimarbaşı Davud Ağa'ya Medine'den göndermiş olduğu mektup incelenmiştir. Kıрма Divânî yazı ile yazılan mektup yirmi satırdan oluşmaktadır. Ayrıca mektubun üzerinde, mektubun içeriğini özetleyen bir özet bilgi de yer almaktadır. Mektupta, Mimar İlyas'ın, Mimarbaşı Davud Ağa'nın, İstanbul'dan bina emini olarak gönderilen Koca Mustafa Efendi'nin ve o dönemde Kâbe-i şerif Şeyhülharemi olan Mustafa Efendi'nin de isimleri yer almaktadır. Ayrıca yine mektupta, meremmet, bina emini, tecdîd, kubbe, minber ve kürsi gibi terimler de geçmektedir. Araştırmada adı geçen kişiler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Döneminin özelliğini gösteren Türkçe ile yazılan mektubun özgün metninin aslına sâdik kalınarak çevirisi yapılmış, mektubun daha akıcı bir üslupta olması ve okunması amacıyla bazı kelimelerin özgün biçimleri değil de, bugünkü yazılış ve okunuşları verilmiştir. Yine aynı gerekçe ile metnin özgün imlâsına uyulmayarak, çeviri metinde gerekli görülen yerlere noktalama işaretleri konmuştur. Özgün metin ise çalışmanın sonuna eklenmiştir. Osmanlı sanatı ve mimarisiyle ilgili arşiv belgelerinde ve defterlerde malzeme, usta ve işçilerin temin ve tedârîki, yapılan çeşitli harcamalar, yapıların bakım, onarım ve tamirleriyle alakalı pek çok bilgi bulunduğu halde, binaların gerek inşalarında gerekse tamirlerinde görev alan usta ve mimarların isimleri dışında herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Özellikle usta ve mimarların çalışma usullerine yönelik ve bağlı buldukları örgütlerle ilişkilerine dair bilgi veren özgün kaynaklar oldukça sınırlıdır. Bu bakımdan, bu konularla ilgili arşiv belgelerinin tespit edilip ortaya konulması, bugün meçhulümüz olan pek çok meselenin aydınlatılmasına önemli bir katkı sağlayacağı âşikârdır. Bu araştırmada incelenen Mimar İlyas'ın mektubu, belirtilen konularla ilgili yapılan araştırmaların önemli bir halkasını oluşturacak mahiyettedir.

Anahtar Kelimeler: Mektup, Mimar İlyas, Mimarbaşı Davud Ağa, Minber, Kubbe, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Koca Mustafa Efendi.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Prof. Dr. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Sanatları Tarihi, El-mek: abdulkindundar@yahoo.com

THE LETTER SENT BY ARCHITECT İLYAS THE CHIEF ARCHITECTS DAVUD AĞA FROM MEDINA

ABSTRACT

In this research, it is examined the letter identified in the Topkapı Palace Museum Archive which was sent from Medina by Architect İlyas to The Chief Architects Davud Ağa who was Head of Hassa Architects Organization. The letter written with Kıрма Divani style consists of twenty lines. Also, a abstract summarizing the content of letter takes part above the letter. In the letter, there are the names of Architect İlyas, The Chief Architects Davud Ağa, Koca Mustafa Efendi who was sent from Istanbul as building controller, and Mustafa Efendi who was the Kabaa Şeyhülhareme at that time. In the letter, again, there are the terms such as repair, building controller, dome, mimbar, and lectern. The terms and names mentioned in the research are examined in detail. The letter written in Turkish which reflects the era's features is translated by sticking to the original of the genuine text, and it is used today's spelling and pronunciation of some words rather than original forms to provide fluent reading of letter. For the same reason, again, it is ignored the original punctuation of text and it is put the punctuation marks to the necessary places in the translated text. The original text is added at the end of study. Although there is a lot of information about the procurement and supply of material, wright and worker, various expenditures made, maintenance, mending and repair of constructs, there is nothing about the architects and wrights participated in both construction and repair of buildings except their names. Especially, the genuine sources supplying information oriented wrights and architects' working method and about relationships with the organizations they bounded are very limited. In this term, it is obvious that locating and presenting the archive documents about this topic will contribute in enlightening lots of issues which is indeterminate today. The letter of Architect İlyas which is examined in this research can be a significant part of the researches which are conducted in the field mentioned.

Key Words: Letter, Architect İlyas, The Chief Architects Davud Ağa, Mimbar, Dome, Topkapı Palace Museum Archive, Koca Mustafa Efendi.

Giriş

Osmanlı sanatı ve mimarisiyle ilgili arşiv belgelerinde ve defterlerde malzeme, usta ve işçilerin temin ve tedârîki, yapılan çeşitli harcamalar, yapıların bakım, onarım ve tamirleriyle alakalı pek çok bilgi bulunduğu halde, binaların gerek inşalarında gerekse tamirlerinde görev alan usta ve mimarların isimleri dışında herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Özellikle usta ve mimarların çalışma usullerine yönelik ve bağlı buldukları örgütlerle ilişkilerine yönelik bilgi veren özgün kaynaklar oldukça sınırlıdır. Bu bakımdan, bu konularla ilgili arşiv belgelerinin tespit edilip ortaya konulması, bugün meçhûlümüz olan pek çok meselenin aydınlatılmasına önemli bir katkı sağlayacağı herkesin malumudur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde tespit ettiğimiz, Mimar İlyas'ın Mimarbaşı Davud Ağa'ya Medine'den gönderdiği mektup, Hassa Mimarlar Teşkilatı'na bağlı bir mimarın, bir yapının tamir veya inşasında görevlendirildikten sonra görev mahallinde karşılaştığı sorunları bağlı bulunduğu örgütle paylaşması bakımından büyük bir önemi haizdir. Mektup, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde "E.1175" numaralı fişte kayıtlıdır. Divâni kırma yazıyla 20 satır hâlinde yazılmıştır. Ayrıca mektubun üst tarafında Rikâb-ı Hümâyün'a¹ arz edilmek için geniş bir özet bilgi de yer almaktadır.

Döneminin özelliğini gösteren Osmanlı Türkçesi ile yazılan mektubun özgün metninin aslına sâdik kalarak, mektubun daha akıcı bir üslupta olması ve okunması amacıyla bazı kelimelerin özgün biçimleri değil de, bugünkü yazılış ve okunuşlarını vermeyi tercih ettik. Bununla ilgili bazı örnekler vermek gerekirse; ider=eder; üzereyüz=üzereyiz; kalursa=kalırsa; idünüz=ediniz; dirlir=derler; idelim=edelim; itmiş=etmiş; virdi=verdi" gibi. Yine aynı gerekçe ile metnin özgün imlâsına riâyet etmeyerek, çeviri metninde noktalama işaretleri koyduk. Yazıldığı senesi tam olarak bilinmeyen mektubun, yazıldığı dönemi tespit ettikten sonra belgede adı geçen şahıslar hakkında bilgi verdik. Çalışmamızın asıl önemli olan tarafı ise bu mektupta verilen bilgilerin, 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarında Osmanlı sanatı ve mimarisi açısından herhangi bir değerinin ve öneminin olup olmadığının ortaya konulmasıdır. Dolayısıyla mektubun çözümünü şu alt başlıklarla yapmaya çalıştık. Mektubun Tarihlendirilmesi, Mektupta Adı Geçen Şahıslar, Mektuptaki Bilgilerin Değerlendirilmesi ve Sonuç. Ayrıca mektubun yapmış olduğumuz serbest transkripsiyonunu ve orijinal metnini de çalışmamızın sonuna ekledik.

A-Mektubun Tarihlendirilmesi

Mektupta herhangi bir tarih yoktur. Ancak mektupta verilen bilgilerde, Cemaziyelevvel ayının 8. gününde İstanbul'dan yola çıkıldığı ve 25 Zilkade'de Medine'ye ulaşıldığından bahsedilmektedir. Fakat bu ayların hangi sene olduğuna ise hiç değinilmemektedir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki bu mektupla ilgili kayıt bilgilerinde mektubun, 17. yüzyılın başlarına âit olduğu belirtilmektedir. Mektubun yazı üslubu belirtilen bu döneme uymakla birlikte kesin yılı belli değildir. Ancak mektup, Medine'den Mimarbaşı Davud Ağa'ya gönderildiğine göre, Davud Ağa'nın Hassa Mimarlar Teşkilatı'nın başkanı yani Mimarbaşılığını yaptığı döneme ait olmalıdır. Davud Ağa, Mimar Sinan'ın 1588'de vefat etmesiyle mimarbaşılık görevine getirilmiş ve bu görevi 1599 yılında vefatına kadar sürdürmüştür.² Dolayısıyla araştırma konumuz olan mektubun gönderildiği tarih 1588-1599 yılları arası olup, 17. yüzyılın başı değil, 16. yüzyılın sonlarıdır. İbrahim Ateş, Mescid-i Nebevî'nin inşa edildiği günden bu yana geçirdiği genişletme ve maruz kaldığı tamirleri dönemlerine göre ayırarak önemli bilgiler vermektedir.³ Ayrıca Ateş, araştırmasında, Osmanlılar döneminde yapılan tamirlerle ilgili 13 tane de arşiv belgesi yayınlamıştır. Ancak, bu çalışmada, bizim makalemizin konusunu oluşturan mektupta geçen Mescid-i Nebevî'de yapılan veya yapılmasına başlanılan tecdid, tamir ve meremmet ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁴

¹ Padişahın huzuru, Arz Odası.

² Bkz. Erdoğan, M. (1955), "Mimar Davud Ağa'nın Hayatı ve Eserleri", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 12, İstanbul, s. 184; Ahmet Refik, (1977), *Türk Mimarları(Hazine-i evrak vesikalarına göre)*, (Haz: Zeki Sönmez), İstanbul, s. 61-70; Dünder, A. (2013), "Osmanlı Mimarisinde Mimar Ağalar ve Defterleri", *14th. International Congress of Turkish Art Proceedings, Paris, College de France 19-21 September 2011*, Editor: Frederic Hitzel, Paris, s. 293.

³ Ateş, İ.(1994), "Mescid-i Nebevî'nin Yapıldığı Günden Bu Yana Geçirdiği Genişletme Girişimleri", *Vakıflar Dergisi*, S. XXIV, Ankara, s. 7-50.

⁴ Bkz. Ateş, 1994, s. 8-22.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

B-Mektupta Adı Geçen Şahıslar

Mektupta adı geçen kişiler şunlardır: Mektubu bizzat yazan *Mimar İlyas*, mektubun muhatabı olan *Mimarbaşı Davud Ağa*, İstanbul'dan bina emini olarak gönderilen *Koca Mustafa Efendi* ve o dönemde Kâbe-i şerif Şeyhülharemi olan *Mustafa Efendi*.

Hasbahçe'deki mimarî mektepte yetiştiği tahmin edilen Mimar Davud Ağa, aynı zamanda Mimar Sinan'ın mimarî pratik ve tecrübelerinden ve verdiği derslerden de yararlanmış bir mimar olarak bilinmektedir.⁵ Suyolu nazırlığı da yapan Davud Ağa, Mimar Sinan ile birlikte İstanbul'da tamir ve inşa edilen pek çok eserin keşiflerine katılmış, ayrıca Mimar Sinan'ın maiyyetinde Hassa Mimarı olarak da, bazı önemli mimarî ve inşâî hareketlerin içerisinde aktif rol almıştır. Örneğin, Üsküdar'da Valide-i Atik Camii'nin 1584'de inşasında, 1585'de Yenisaray'da oda ve hamamın yapılmasında, Fatih Çarşamba'da 1586'da Mehmed Ağa'ya ait hamamın inşasında büyük hizmetlerde bulunmuştur.⁶ Mimar Davud Ağa, 1588'de Mimar Sinan'ın vefatı üzerine Mimarbaşılığa getirilmiş ve bu görevi 1599'daki vefatına kadar sürdürmüştür. Davud Ağa'nın Mimarbaşılığı döneminde İstanbul'da, Mehmet Ağa Camii, Cedid Nişancı Mehmed Paşa Camii, Mesih Mehmed Paşa Camii, Cerrah Mehmed Paşa Camii gibi camilerin yanı sıra pek çok türbe, İncili Köşk ve Sepetçiler Köşkü ile diğer yapılar. Ayrıca, İstanbul dışında Mescid-i Nebevi'nin tamiri dışında pek çok önemli imar, inşa ve tamir faaliyetlerini yürütmüştür.⁷

Mescid-i Nebevi'deki imar, inşa ve tamir faaliyetleri için görevlendirilerek, Medine'ye bina emini ve bazı ustalarla birlikte gönderildiği mektuptaki bilgilerden anlaşılan Mimar İlyas hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, 1001/1592-1593 senesine ait bir kayıta Hassa mimarlarından olduğu anlaşılan İlyas Abdullah adlı bir mimarın ulûfesine bir akçe zam yapıldığı bilgisi vardır.⁸ Bu kayıta geçen İlyas Abdullah'ın, bu araştırmanın konusu olan mektubu, Medine'den Mimarbaşı Davud Ağaya yazan Mimar İlyas'ın olması kuvvetle muhtemeldir.

Bina Emini Koca Mustafa Efendi hakkında mektubun üst tarafında şöyle bir bilgi vardır: “Eğer ki, İstanbul'dan gelen Koca Mustafa Efendi Emânet'de kalırsa, ne binâ tamam olur ve ne masâlih görülür.” Mektupta ise Koca Mustafa Efendi ile ilgili şu şikâyetlere yer verilmiştir: “...Eminimiz ise fâriğu'l-bâl binâ ahvâlınden vukûfu yok. Pirlük dahi galebe etmiş. Ekser eyyâmda mizaçları sıhhat üzere dahi değil” “Ve ba'zı kimesneler dahi yeni yapılması lâzım derler. Eminimiz böyle söylemeye iltifat etmez. Ve bu kulunun ve sâvir istihdamla gelenlere ve ustalara İstanbul'dan gittiğimiz günden, vazifemizi tamam vermez, muhalefet eder. Cemaziye'l-evvel ayının guresinde emr-i şerif verilmiştir. Mâh-ı mezbûrun sekizinci günü İstanbul'dan gitdik. Muharremü'l-haramın evâyiline değin sekiz aylık vazifemizin dört aylığını verdi, dört aylığını vermedi. Evlerimiz terk, terk etdik. Bunda ise muhit-i vilâyet ânda bir akçe alınan nesne, günde beş on akçe alınır. Binâya ve ustalar kânununa vukûfu yok.”

Mektubun üstünde yer alan bilgidен, Koca Mustafa Efendi'nin bina emini olarak İstanbul'dan gönderildiği ancak bu görevde kalırsa yapı işlerinin ve buna bağlı diğer hiçbir işin yapılamayacağı bildirilmektedir. Mektupta ise Koca Mustafa Efendi'nin, vurdum duymaz bir kişi olduğu, binada yapılması gereken işlere hiç kafa yormadığı, yaşlılığın kendisini galebe ettiği, yapı işleri hakkında engin bilgi ve tecrübeye sahip olmadığı gibi binâ ve ustalar kanununa da vukûfunun bulunmadığı belirtilerek, bu işleri neden yapamayacağı veya yapmadığının gerekçeleri ortaya konulmuştur. Ayrıca, mektubu yazan Mimar İlyas'ın kendisine ve diğer ustalara görevlerini tam

⁵ Erdoğan, 1955, s. 180-181.

⁶ Erdoğan, 1955, s. 183-184.

⁷ Detaylı bilgi için bkz. Erdoğan, 1955, s. 184-193.

⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kamil Kepeci, 253 numaralı defter, s. 216; Dündar, A. (2002), “XVI. Yüzyıl Bazı Osmanlı Mimarları”, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XLIII, Sayı: 2, Ankara, s. 258.

anlamıyla vermediği gibi tahakkuk etmiş ücretlerini de ödemediği zikredilmektedir. Dolayısıyla mektupta, bina emini Koca Mustafa Efendi'nin bu görevinden azledilip, yerine yukarıda belirtilen işleri yürütebilecek bilgi ve tecrübeye sahip birinin veya Kâbe-i şerif Şeyhülharem'i olan Mustafa Efendi'nin bina emini olarak atanması şu gerekçelere dayanılarak istenmektedir:

“Ka’be-i şerif Şeyhü’l-harem-i olan Mustafa Efendi mukaddem, müceddi, binâ ahvâlin ve bu diyârın ahvâlin(i) bilir. Eğer ki, bunlar, binâya Emîn olursa inşaallahu teâlâ binâ itmam bulur.” “Şeyhü’l-harem olan Mustafa Efendi Hazretleri nice binâ yaptırdığından gayri, binâ ilminden vukufu var. Her vecihle mukaddem ve müceddid ve sâî kimesne olduğundan, ma’dâ Pâdişâhımızın haberi ma’lum imiş. Lutf edub ânları Emin buyurasız. Muşârun ileyh veyahud ânlar gibi binâya vukufu olur bir kimesne olmayınca,yüz aklık ile binâ-yı şerif itmâm bulmaz.”

C-Mektuptaki Bilgilerin Değerlendirilmesi

Mektupta yer alan bilgilerden, mimar ile bina emini arasında nasıl bir ilişkinin bulunduğu, mimarın yapı mahalline gelmeden önceki tasarım ve projeler ile yapı mahalline varıldıktan sonra yerinde yapılması gereken işlerin tespiti ve yapılacak olanlara yöre halkının tepki veya kabulünün göz önünde bulundurulup bulundurulmayacağı hususunu merkeze sorduğu ve Hassa Mimarlar Teşkilatı'nı, inşaatın geldiği seviye ve başka hususlar hakkında da bilgilendirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca mektupta, Mescid-i Nebevî'de gerekli tamir ve teccidleri yapmak üzere Mimar İlyas'ın, bina emini olarak Koca Mustafa Efendi'nin ve bazı ustalarla birlikte Mescid-i Nebevîye yerleştirilmek üzere bir de minberin gönderildiği bilgileri vardır.

Mimar İlyas, mektubunun başında, Medine'ye ulaşmalarının uzun vakit aldığını zikrettikten sonra, minberi yerine yerleştirmek üzere olduklarını ancak bina işlerine henüz başlanılmadığını belirtmektedir. Bunun sebebinin ise, Medine halkının ekserisinin mescidin yeniden yapılmasının uzun vakit alacağından razı gelmemeleri ve sadece tamir edilmesini istemeleri, bina emininin de bu duruma tam vâkıf ve işinin ehli bir kişi olmadığıdır. Mimar İlyas kendilerinin, Mescid-i Nebevî'de üç yüz kubbe yapmak için gönderildiklerini, bunu yapabilmeleri için ise binanın tamamen yıkılması gerektiği görüşündedir. Ayrıca o, yapının tamir edilmesinin imkânı bulunmadığını çünkü yarısından fazlasının özellikle de kuzey tarafının köhnemiş durumda bulunduğunu, şayet tamir edilirse birkaç yıl sonra binanın tekrar yıkılabileceği kanaatinde olduğunu bildirmektedir. Yine Mimar İlyas, emr-i padişâhî ile teccid-i binaya geldiğini, binanın teccidinin gerekli olduğunu, fermân olduğu üzere teccidi lazım olan yerlerini teccid ve termimi lazım olan yerlerini ise meremmât(tamir) edeceğini belirterek, yapılacak bütün bu işlerin mevcut bina emini Koca Mehmed Efendi ile yapılmasının mümkün olmadığını da belirtmektedir.

Bina emininin, binada çalışanların ücretlerinin günü güne ödenmesi yanında, inşaatta kimin hangi işi yapacağı ile ilgili iş taksimi yaptığı görülmektedir. Ayrıca bina emininin görevini lâyıkiyla yapmadığı takdirde ise binada çalışanlar arasında başta mimar olmak üzere bir huzursuzluğun ortaya çıktığı gibi inşaat işlerinde de yavaşlamanın meydana geldiği ve işin zamanında bitirilemeyeceği tespiti yapılmaktadır. Bu durum, bina emininin inşaat mahallinde ne kadar etkin olduğunu ortaya koymakla birlikte, bu mektuptaki bilgilerden yapı mahallindeki mimarın bina emininden resmiyette yani devlet nezdinde daha ileride olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü inşaattaki aksaklıkları ve işlerin neden yürümediğini, bir üst mevkie yani bağlı bulunduğu teşkilatın başkanına haber veren ve bilgilendirmede bulunan kişi mimardır. Ayrıca mimar, mevcut bina emininin azlini talep ederek, yerine kimin lâyıık olduğunu, yani işleri kiminle daha iyi yapabileceğini isim belirterek öneride bulunmuştur.⁹

⁹ Bina eminleri hakkında geniş bilgi için bkz. Dündar, A. (2000), *Arşivlerdeki Plân ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi(XVIII. ve XIX. Yüzyıl)*, Ankara, s. 81-84.

D-Sonuç

Mektup, Osmanlılar döneminde bir yapının tamir, tecdid ve imarı için görevlendirilen bina emini ve mimar arasında geçen ilişkiyi ortaya koymasından dolayı büyük bir önemi haizdir. Dolayısıyla bina emini, statü bakımından mimarla aynı seviyede sayılmakla birlikte, burada da görüldüğü gibi mimar, bina emininin azlını isteyerek, başka birisini bina emini olarak önermektedir. Bunun ise bina eminlerinin, genellikle mimarbaşı ve defterdarın önerdiği kişiler arasından, Divân-ı Hümâyûn kararlarıyla seçilmeleri uygulamasına aykırı olmadığı anlaşılmaktadır.

Mektuptaki bilgilerin, Osmanlı imar sisteminin işleyişi hakkında diğer önemli bir tarafı ise, bir yapının imar, inşa ve tamiri için görevlendirilen mimarın, daha önce tasarlanan yapılması gerekenler ile yapı mahalline gidildiğinde tespit edilen hususların, yöre halkının icra edilmesi düşünülen bu faaliyetlere tepkisini tespit edip, Hassa Mimarlar Teşkilatı başkanı olan mimarbaşıya bildirmesine ve bundan sonra nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda görüş istemesine örneklik teşkil etmesidir. Ayrıca bu mektup sayesinde 16. yüzyılın sonlarında Hassa Mimarlar Teşkilatı'na bağlı Mimar İlyas adında bir mimarın ortaya çıkmasıdır.

E-MEKTUBUN SERBEST TRANSKRİPSİYONU

Medîne-i Münevvere binâsına mi'mar ta'yin olub irsâl olunan İlyas Mi'mar'dan Der-i Devlet'de Mi'marbaşı Davud Ağa'ya gönderdiği mektubdur.

Emr-i şerîf üzere minber-i şerif Yenbu'dan¹⁰, Zilka'de ayının yigirmi beşinci gününde Medîne'ye gelinub, Hacc-ı şerif zaman-ı olmağıyla, Ka'be'ye gidilub ba'de gelinub, minber(i) yerine komak üzereyiz. Lâkin, Medine binâsına üçyüz kubbe fermân olunub, ahâlî-i Medîne kimi yeniden kubbeler binâ olunmağa murad ederler. Ve kimisi lâzım değildir, deyu mâni' olur. Lâkin binâ lâzımdır, her cânibi bozuluyor. Cüzvî meremmât olunursa, bir yıl dahi olmadan tekrar bozulur. Emin olan kimesne, pîr ve hasta olub, binâ ahvâlinde haberdâr değildir. Bu yerun binâsı yeniden yapılmayınca olmaz. Sülûsânından ziyâde tecdid lâzımdır. Ka'be-i şerîf Şeyhü'l-harem-i olan Mustafa Efendi mukaddem, müceddi, binâ ahvâlin ve bu diyârın ahvâlin(i) bilir. Eğer ki, bunlar, binâyâ Emîn olursa inşaallahu teâlâ binâ itmam bulur. Eğer ki, İstanbul'dan gelen Koca Mustafa Efendi Emânet'de kalırsa, ne binâ tamam olur ve ne masâlih görülür. Sonra, niçun i'lâm etmedin, deyu taaddî olunmaktan, mukaddem vâki'-i hâl arz olundu. Bu binâyâ tedârik ediniz, sonra bizden bilinmesin. Vâki' olan hususlarımız cümle arz olunmuşdu, deyu i'lâm eder.

¹⁰ Yenbu': 1860'da Habeş Eyâleti'ne bağlı bir sancak, 1867'de Habeş Eyâleti'nde Medine'ye bağlı bir kaza, 1902'de Hicaz Vilâyeti'nde Medine'ye bağlı bir kaza iken 1909 yılında Medine sancağına bağlı bir kaza merkezi olan ve Yenbu'ul-bahr olarak da geçen Yenbu' (Sezen, Tahir (2006), *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu: 21, Ankara, s. 538) hakkında Şemseddin Sami şu bilgileri vermektedir: "Hicaz sahilinde Medine-i Münevvere sancağında ve Medine-i Münevvere'den 53 saatlik mesafede vâki' bir kasaba-i mübarekenin iskelesi ve kaza merkezi bir kasaba olub, 5 bin ahali, limanı, suru, 3 camii şerifi, 300 dükkânı ve hayli sıcak havası vardır. Menâbiinin kesretinden bu isimle tesmiye olunub, 170 kaynağı olduğu halde bazı kütüb-i Arabiyede mestur olduğu halde şimdi akar suları ve hatta kuyuları dahi olmayub ahalinin içtikleri su sahrınçlardan imiş. Kazası kasaba ve civarlarından ibâretidir." (Şemseddin Sâmî, (1996), *Kâmûsu'l-A'lâm*, Cilt: 6, Tıpkıbasım, Ankara, s. 4811).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Saâdetlü Sultânım hazretlerinin hâk-pâ-yı şerîflerine arz-ı bende-i be-mikdâr ve zerre-i hâk-sâr oldur ki, eğer bu cânib ahvâlinden suâl buyurulursa,

İstanbul'dan gidub, Mısır'a gelub, binâ-yı şerîf için gönderilen kürsi-i me'mur olduğu mahalle göndermek için, Mısır Beylerbeğisine emr-i şerîf

verilmiş idi. Deryânın mevsimi gelince ve dubalar ihzâr olunca dört aya karîb Mısır'da eğlendirilub, Mısır'dan Süveyş İskelesi'ne gelub minber-i şerîf ile

gemiye gidub kendümüz ve minber-i şerîfi Yenbu' İskelesi'ne gelub, şehri Zilka'de'nin yiğirmi beşinci gün Medîne-i Münevvere'ye gelub, Hac zamanı olmağla varub havâle gönderub,

hâlen Medîne-i Münevvere'ye gelub, minber-i şerîfi mahalline vad' etmek üzereyiz. Ve binâ ahvâlinden suâl buyurulursa, Medîne halkının ekseri binânın yeniden

yapılmasın(ı) istemezler. Hemân meremmât olsun derler. Meremmâta ise kâbil değil, nısfından ziyâdesi şimâl cânibi köhnemiş. Meremmât olursa birkaç yıldan sonra

yine inub yıkılmak mukarrer. Padişahımızın eyyâm-ı saâdetinde yıkılınca, te'hir-i münâsibmidir(?) Yıkılmadın tecdîd edelim deriz. Kimesne dinlemez. Eminimiz ise fârîgu'l-bâl¹¹

binâ ahvâlinden vukûfu yok. Pirlük dahi galebe etmiş. Ekser eyyâmında mizaçları sıhhat üzere dahi değil. İkdâm edub emr-i pâdişâhîyle tecdîd-i binâyâ

geldim. Ve tecdîd-i dahi lâzımdır. Fermân olunduğu üzere tecdîd-i lâzım olan yerlerini tecdîd ve termîmi lâzım olan yerlerini meremmât ederim deyu

cevab edub binâyâ şuru' etmeğe kâdir değil. Biz deriz ki, bizi bunda üçyüz kubbe yapmağa gönderdiler ve ihtiyaç dahi vardır. Eminimizden mülâyim-i hücce,

mülâyim işitmekle kimesne bizim sözümüz istimâ' etmez. Ve'l-hâsıl, binânın nısfından ziyâde, belki sülüsânı, yıkılıb tecdîd olunması lâzım ve mühim iken

¹¹ Fârîgu'l-bâl: Kalbi âsûde ve müsterih(Şemseddin Sâmî, (1989), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, s. 977). Bu terimin buradaki anlamının, bina eminin bu konuda oldukça rahat davrandığı, bu kadar önemli bir meseleyi hiç dert edinmeyerek, konuyla fazla alakadar olmadığı anlaşılmaktadır.

yeniden yapılmasını istemezler. Ve ba'zı kimesneler dahi yeni yapılması lâzım derler. Eminimiz böyle söylemeye iltifat etmez. Ve bu kulunun ve sâyir istihdamla gelenlere

ve ustalara İstanbul'dan gittiğimiz günden, vazifemizi tamam vermez, muhalefet eder. Cemaziye'l-evvel ayının guresinde emr-i şerîf verilmiştir. Mâh-ı mezbûrun

sekizinci günü İstanbul'dan gitdik. Muharremü'l-haramın evâyiline değin sekiz aylık vazifemizin dört aylığını verdi, dört aylığını vermedi. Evlerimiz terk,

terk etdik. Bunda ise muhit-i vilâyet ânda bir akçe alınan nesne, günde beş on akçe alınır. Binâyâ ve ustalar kânununa vukûfu yok. Lutf buyurub,

İstanbul'dan çıktığımız günden vazifelerimiz verilmek için bir emr-i şerif ihraç etdirub göndermesine ihsân buyurula. Ve sâbıkâ ba'dehû vazife cârî iken,

Şeyhü'l-harem olan Mustafa Efendi Hazretleri nice binâ yaptırdığından gayri, binâ ilminden vukufu var. Her vecihle mukaddem ve meceddid ve sâî kimesne olduğundan,

ma'dâ Pâdişâhımızın haberi ma'lum imiş. Lutf edub ânları Emin buyurasız. Muşârun ileyh veyahud ânlar gibi binâyâ vukufu olur bir kimesne olmayınca,

yüz aklık ile binâ-yı şerif itmâm bulmaz. (Emelim?) ma'lum-ı şerif buyurula kulunun lâzım-ı cevab-ı hâk-ı pâ-yı şerîfe arz olundu. Sonra niçün bildirmedin

suâlini red etmegiçün bâkî emr-u fermân saâdetlu sultânım hazretlerindir.

Bende-i be-mikdâr

İlyas Mimar

Binâyı Medîne-i

Münevvere

İki satırlık haşiye: Ve ulufemiz çıktıkça, bendehâneye gönderilmesine ihsan buyurula.

Nice hod¹² olacak oldu bâri evde açlık çekmesinler.

¹² Hod: Bizzat.

G-KAYNAKLAR

- AHMET REFİK, (1977), *Türk Mimarları(Hazine-i evrak vesikalarına göre)*, (Haz: Zeki Sönmez), İstanbul.
- ATEŞ, İ.(1994), “Mescid-i Nebevî'nin Yapıldığı Günden Bu Yana Geçirdiği Genişletme Girişimleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXIV, Ankara, s. 7-50.
- DÜNDAR, A. (2000), *Arşivlerdeki Plân ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi(XVIII. ve XIX. Yüzyıl)*, Ankara.
- DÜNDAR, A. (2002), “XVI. Yüzyıl Bazı Osmanlı Mimarları”, *A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XLIII, Sayı: 2, Ankara, s.231-262.
- DÜNDAR, A. (2013), “Osmanlı Mimarisinde Mimar Ağalar ve Defterleri”, *14th. International Congress of Turkish Art Proceedings, Paris, College de France 19-21 September 2011*, Editor: Frederic Hitzel, Paris, s. 291-297.
- ERDOĞAN, M. (1955), “Mimar Davud Ağa'nın Hayatı ve Eserleri”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 12, İstanbul, s. 179-204.
- SEZEN, T.(2006), *Osmanlı Yer Adları(Alfabetik Sırayla)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu: 21, Ankara.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, (1989), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, (1996), *Kâmûsu'l-A'lâm*, Cilt: 6, Tıpkıbasım, Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

